Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра адміністрування податків

ДОВІДКА

про перевірку кваліфікаційної роботи на академічний плагіат

П. І. Б. автора роботи

Зінченко Олександр Іванович

Курс/група ОММ-24-1

Тема кваліфікаційної роботи

Сучасні пріоритети податкової культури та податкової грамотності платників податків в Україні в контексті досвіду країн ЄС

П.І.Б. наукового керівника Іванишина О. С.

Дата захисту: 05.02.2026

За результатом перевірки оригінальний текст у роботі становить 96,47 %. Відсоток схожості (складається з правомірних запозичень (посилання, цитування) і неправомірних запозичень (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним (н/д, стаття або інші роботи автора, які є у базі, але вони не зазначені в літературних джерелах) 3,53 %, цитат 1,27 %.

Завідувач кафедри
адміністрування податків О. С. ІВАНИШИНА

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра адміністрування податків

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Сучасні пріоритети податкової культури та податкової грамотності платників податків в Україні в контексті досвіду країн ЄС»

Здобувача вищої освіти
(магістерського) рівня
II курсу, ОММ-24-1 групи,
спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
освітньо-професійна програма
«Міжнародне оподаткування»
Науковий керівник

Зінченко Олександр Іванович
підпис здобувача вищої освіти

Іванишина О.С., к.е.н., доцент
підпис керівника

Гарант освітньо-професійної програми

Лекарь С. І., д.ю.н., професор
підпис керівника

Допущено до захисту за рішенням кафедри _____ протокол від 20.01.26 № 7

Іванишина О.С., к.е.н., доцент
підпис завідувача кафедри

Ірпінь – 2026

Реєстрація № 1 20.01.2026 _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 20.01.26 _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 80/B 05.02.26 _____
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Кашкур Л.М.
(підпис) (ініціали, ПІБ)

Члени комісії:

_____ Лесюк С.Т.
(підпис) (ініціали, ПІБ)

_____ Іванишина О.С.
(підпис) (ініціали, ПІБ)

_____ Козаченко Ю.Л.
(підпис) (ініціали, ПІБ)

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра адміністрування податків
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна програма «Міжнародне оподаткування»

Затверджую
Завідувач кафедри
_____ Іванишина О.С.

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувача вищої освіти
Зінченко Олександра Івановича

1. Тема кваліфікаційної роботи «**Сучасні пріоритети податкової культури та податкової грамотності платників податків в Україні в контексті досвіду країн ЄС**» «02»
2. Затверджена наказом ректора від грудня 2024 №1794.
3. Строк здачі закінченої роботи – 22.12.2025 року.
4. Цільова установка – формування комплексного науково-практичного підходу до оцінки ролі трансфертного ціноутворення в системі пріоритетів податкової політики України та обґрунтування напрямів його подальшого розвитку з урахуванням міжнародних стандартів і національних особливостей податкового адміністрування.

Мета роботи – комплексний аналіз чинників, що формують податкову культуру та податкову грамотність платників податків в Україні, оцінці ефективності цифрових сервісів та освітніх ініціатив, а також у розробці рекомендацій щодо адаптації європейських практик податкової освіти для підвищення рівня добровільного комплаєнсу та довіри до державних органів.

Об'єкт дослідження – процес формування податкової культури та податкової грамотності платників податків в Україні.

Предмет дослідження – чинники, механізми та інструменти впливу на поведінку платників податків, зокрема цифрові сервіси, освітні програми та міжнародний досвід податкової просвіти.

Вихідні дані до роботи сучасні наукові праці українських, зарубіжних науковців, статті в періодичних виданнях з проблематики податкової грамотності та її впливу на формування податкової культури платників податків.

5. Вихідні дані до роботи сучасні наукові праці українських, зарубіжних науковців, статті в періодичних виданнях з проблематики податкового консультування та його вплив на формування податкової грамотності платників податків.
6. Перелік графічного матеріалу – 4 таблиці, 3 рисунка, 7 додатків.

7. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом)
Розділ 1. Теоретико-методичні засади формування податкової культури та грамотності платників податків
1.1. Сутність, зміст та фактори формування податкової культури і податк грамотності населення
1.2. Інституційні механізми, методичні підходи та роль держави у формуван податкової культури і грамотності
Розділ 2. Аналіз сучасного стану податкової культури та податкової грамотності в Україні з урахуванням досвіду країн європейського союзу
2.1. Оцінка рівня податкової грамотності населення в Україні
2.2. Поведінкові аспекти податкової дисципліни та комплаєнсу: роль податк прозорості й довіри до держави
Розділ 3. Проблеми та напрями вдосконалення та розвитку податкової культ в Україні в контексті досвіду країн ЄС
3.1. Основні проблеми, ризики розвитку податкової культури в умовах цифровізації та воєнного стану
3.2.Пропозиції щодо впровадження європейських практик податкової освіти Україні
3.3. Перспективи розвитку податкової культури в умовах євроінтеграції України

8. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел та складання плану роботи	31.10.2024	31.10.2024
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання її керівнику	30.04.2025	30.04.2025
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання її керівнику	01.09.2025	01.09.2025
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання її керівнику	14.11.2025	14.11.2025
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	22.12.2025	22.12.2025
6.	Отримання відгуку керівника роботи	29.12.2025	29.12.2025
7.	Отримання відгуку з підприємства (зовнішньої рецензії)	15.01.20026	15.01.20026
8.	Попередній захист роботи	20.01.2026	20.01.2026
9.	Допуск роботи зав. кафедри до захисту	23.01.2026	23.01.2026
10.	Захист роботи	05.02.2026	05.02.2026

Дата видачі завдання «05» листопада 2025
Науковий керівник кваліфікаційної роботи _____ Іванишина О.С..
(підпис) (прізвище, ініціали)

Гарант освітньо-професійної програми _____ Лекарь С. І.
(підпис) (прізвище, ініціали)

Завдання до виконання отримав
здобувач вищої освіти _____ Зінченко О.І.
(підпис) (прізвище, ініціали)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, ПІБ
ОЦІНЮВАННЯ РОБОТИ НАУКОВИМ КЕРІВНИКОМ				
1. Зміст роботи (наукова і практична значимість роботи, її наукова новизна, глибина дослідження, здатність екстраполяції теоретичних висновків до практичних ситуацій, наявність сильних і слабких сторін, логічність та послідовність викладення матеріалу тощо)	від 0 до 30	21		
2. Рівень підготовки здобувача (володіння професійною термінологією, вміння здійснювати аналіз, приймати рішення, вносити пропозиції тощо)	від 0 до 10	9		
3. Ставлення здобувача до виконуваної роботи (дотримання календарного плану, урахування пропозиційі зауважень наукового керівника, оформлення роботи тощо)	від 0 до 10	10		
РАЗОМ БАЛІВ	**від 0 до 50**	40		
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	від 0 до 10	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
4. Апробація (участь у конференціях, публікація статті)	від 0 до 10	0		
РАЗОМ БАЛІВ	**від 0 до 50**	40		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	**від 0 до 100**	80		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
80	4	С	05.02.2026	Секар С.Г. Ткаченко О.С. Ткаченко Ю.Л.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Д	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	FX	2 (незадовільно)

ЗМІСТ

ВСТУП 7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ГРАМОТНОСТІ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

1.1. Сутність, зміст та фактори формування податкової культури і податкової грамотності населення 11

1.2. Інституційні механізми, методичні підходи та роль держави у формуванні податкової культури і грамотності 16

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПОДАТКОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ДОСВІДУ КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Оцінка рівня податкової грамотності населення в Україні 24

2.2. Поведінкові аспекти податкової дисципліни та комплаєнсу: роль податкової прозорості й довіри до держави 30

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС

3.1. Основні проблеми, ризики розвитку податкової культури в умовах цифровізації та воєнного стану 36

3.2.Пропозиції щодо впровадження європейських практик податкової освіти в Україні 41

3.3. Перспективи розвитку податкової культури в умовах євроінтеграції України 47

ВИСНОВКИ 50

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ 54

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах цифровізації, глобалізації економіки та інтеграційних процесів в Європейський Союз питання податкової культури та податкової грамотності набуває стратегічного значення. Ефективне формування податкової свідомості громадян і бізнесу є ключовим чинником підвищення добровільного комплаєнсу, зменшення тіньової економіки та розвитку прозорої, справедливої податкової системи.

В Україні, незважаючи на активне впровадження електронних сервісів Державної податкової служби, запровадження цифрових кабінетів платників податків та інструментів електронної звітності, рівень податкової культури та податкової грамотності населення залишається недостатнім. Низький рівень цифрової компетентності окремих категорій громадян, недостатня інтеграція освітніх і просвітницьких ініціатив у цифрове середовище та психологічні чинники, пов'язані з соціальною нестабільністю та воєнним станом, ускладнюють формування стійких соціальних норм щодо обов'язковості сплати податків.

Досвід країн ЄС свідчить, що ефективна податкова культура формується завдяки системній освіті, інтеграції податкових знань у навчальні програми, активному використанню цифрових сервісів, орієнтованих на різні соціальні групи, та розвитку довіри громадян до податкових органів через прозорість і комунікацію. Адаптація таких практик для України є надзвичайно актуальною у контексті євроінтеграційних процесів та цифровізації податкового адміністрування.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. Питання формування податкової культури та податкової грамотності платників податків в Україні досліджували багато вітчизняних авторів. Значний внесок у вивчення проблем податкової освіти та просвітництва зробили провідні українські вчені фінансової науки, серед яких Андрущенко В., Іванишина О., Прокопенко І., Мельник Л., Скоромцова Т., Сушков О., Ткачук В. та інші. Вони аналізували як національний, так і міжнародний досвід податкової

освіти, визначаючи ключові чинники формування податкової культури та її вплив на податкову дисципліну і добровільне виконання платниками податкових зобов’язань.

У наукових працях авторів підкреслюється, що одним із основних недоліків національної системи оподаткування є недостатній рівень податкової культури і дисципліни серед фізичних осіб та суб’єктів господарювання. Досліджено, що рівень податкової грамотності безпосередньо впливає на економічне зростання, ефективність адміністрування податків та ступінь довіри громадян до держави.

Водночас питання ефективності податкового консультування та його впливу на підвищення податкової грамотності залишаються недостатньо вивченими. Це створює потребу в систематизації теоретичних і організаційних основ податкової освіти та просвітництва, що стане базою для розробки методичних рекомендацій щодо формування податкової культури, підвищення податкової дисципліни та стимулювання добровільного податкового комплаєнсу в Україні.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі чинників, що формують податкову культуру та податкову грамотність платників податків в Україні, оцінці ефективності цифрових сервісів та освітніх ініціатив, а також у розробці рекомендацій щодо адаптації європейських практик податкової освіти для підвищення рівня добровільного комплаєнсу та довіри до державних органів.

Для досягнення мети визначено такі завдання:

– визначити сутність, зміст та фактори формування податкової культури і податкової грамотності населення;

– проаналізувати інституційні механізми, методичні підходи та роль держави у формуванні податкової культури та грамотності платників податків;

– оцінити сучасний стан податкової культури та податкової грамотності в Україні, зокрема вплив цифровізації та поведінкових чинників на добровільний комплаєнс;

– дослідити рівень податкової грамотності платників та ефективність освітньо-комунікаційних стратегій, використовуючи досвід країн ЄС;

– виявити основні проблеми та ризики розвитку податкової культури в умовах цифровізації та воєнного стану;

– розробити пропозиції щодо вдосконалення податкової освіти в Україні, зокрема через цифрові платформи та адаптацію європейських практик, а також перспективи розвитку податкової культури в умовах євроінтеграції;

– оцінити механізми взаємодії податкових органів та громадськості як складову стратегії підвищення прозорості та довіри до держави.

Об'єкт дослідження – процес формування податкової культури та податкової грамотності платників податків в Україні.

Предмет дослідження – чинники, механізми та інструменти впливу на поведінку платників податків, зокрема цифрові сервіси, освітні програми та міжнародний досвід податкової просвіти.

Методи дослідження включають системний аналіз – для комплексного вивчення податкової культури та поведінки платників; порівняльно-правовий метод – для зіставлення українських і європейських практик; статистичний та економіко-математичний аналіз – для оцінки рівня податкової грамотності, цифрового охоплення та ефективності просвітницьких ініціатив; індукцію та дедукцію – для формулювання рекомендацій щодо розвитку податкової культури.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації визначенні комплексних економічних, соціальних і поведінкових чинників формування податкової культури та податкової грамотності в умовах цифровізації та воєнного стану; адаптації європейських практик податкової освіти до українських умов з метою підвищення довіри до податкових органів і держави загалом.

Інформаційною базою дослідження є Податковий кодекс України, закони та нормативно-правові акти України, звіти про діяльність Державної податкової служби України, матеріали освітніх та просвітницьких програм,

наукові дослідження, навчальні посібники, довідники та статистичні дані щодо податкової культури та податкової грамотності населення і бізнесу в Україні та країнах ЄС.

Практична значимість роботи полягає у тому, що:

– надані рекомендації щодо удосконалення податкової освіти та просвітницьких ініціатив можуть бути використані для підвищення податкової грамотності платників податків;

– матеріали дослідження можуть застосовуватися у навчальному процесі при вивченні та викладанні дисциплін «Фінансова грамотність», «Податкова грамотність», «Податкова політика» та курсах підвищенні кваліфікації працівників органів ДПС.

– результати роботи можуть слугувати основою для подальших наукових досліджень у сфері розвитку податкової свідомості та цифровізації податкової системи.

Структура кваліфікаційної роботи

Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота містить 9 таблиць, 1 рисунок та 5 додатки. Список використаних джерел налічує 50 найменувань, включно з нормативними документами України, науковими публікаціями.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ГРАМОТНОСТІ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

1.1. Сутність, зміст та фактори формування податкової культури і податкової грамотності населення

Податкова культура як наукова категорія та соціально-економічне явище є результатом тривалої еволюції досліджень у сфері оподаткування, економіки, соціології та психології. Акцент у науковому дискурсі зміщується від формально-репресивних моделей до комплексних інституційно-поведінкових підходів, що враховують як зовнішні (правові, економічні), так і внутрішні (ціннісно-моральні) стимули податкової поведінки [39].

На початковому етапі розвитку теорій податкової поведінки більшість авторів виходили з класичного економічного підходу, що трактував податкову дисципліну як наслідок примусового механізму контролю і санкцій. У межах цього підходу податкові правила та ставки розглядалися як головні фактори впливу на поведінку платників, а податкова культура не виділялася як окрема категорія.

Подальший розвиток економічної науки привів до формування інституційних підходів, які підкреслюють значення формальних і неформальних інститутів у формуванні податкової культури. Податкова культура при цьому розглядається як складова загальнонаціональної культури, яка включає систему цінностей, норм і правил поведінки, що визначають ставлення платників до сплати податків та їхню взаємодію з податковими органами. Наприклад, податкова культура включає як формальні інституції (нормативно-правові акти, податкове законодавство), так і неформальні норми поведінки (традиції, моральні уявлення), які разом визначають модель податкової поведінки в суспільстві [33].

Значний внесок у систематизацію наукових уявлень про податкову культуру зробили українські дослідники, які виділяють такі підходи до її розуміння: податкова культура як частина загальної культури суспільства (морально-етичні норми), як показник економічної грамотності та правової культури, як ступінь відповідальності платника податків, а також як складова взаємодії з податковими органами і працівниками контролю [20, 34].

У межах поведінкових і соціально-психологічних парадигм значну увагу приділено поняттю «tax morale» — внутрішній мотивації платників до виконання податкових зобов'язань, що виходить за межі суто економічних стимулів. Дослідження показують, що культура суспільства та домінуючі морально-ціннісні установки суттєво впливають на рівень добровільного дотримання податкового законодавства, а поняття tax morale є ключовим у поясненні поведінки платників у різних культурних контекстах [40].

Сучасні підходи розглядають податкову культуру як динамічну категорію, що формується під впливом цифровізації та розвитком електронних сервісів, податкової інформаційної взаємодії та підвищення рівня податкової грамотності. У цьому контексті важливу роль відіграють не лише правові норми, а й якість податкового адміністрування, доступність інформації, рівень довіри до державних інститутів та клієнтоорієнтованість сервісів, що сприяють добровільному виконанню податкових зобов'язань. В українській практиці податкова культура розглядається як складник загальнонаціональної культури, що включає знання податкового законодавства, усвідомлення важливості сплати податків, усвідомлення прав і обов'язків платників податків, а також взаємну довіру між платниками та державою. Вона є невід'ємною частиною податкової безпеки та показником ефективності взаємодії суб'єктів податкових відносин (табл.1.1) [33].

Таблиця 1.1

Еволюція наукових підходів до формування податкової культури платників податків

Науковий підхід	Представники / джерела	Ключова ідея підходу	Роль податкової культури
Класичний економічний (фіскально-репресивний)	R. Musgrave, класична теорія фінансів	Податкова поведінка зумовлена рівнем ставок, контролем і санкціями	Не виокремлюється як окрема категорія
Інституційний	OECD, сучасні інституційні теорії	Податкова поведінка формується під впливом формальних і неформальних інститутів	Складова національної інституційної системи
Соціально-психологічний	Концепція tax morale	Податкова дисципліна залежить від моральних норм і довіри до держави	Внутрішня мотивація добровільної сплати
Правовий	Національні податкові системи	Дотримання податкового законодавства як прояв правової культури	Рівень правосвідомості платників
Поведінковий	Поведінкова економіка	Податкова поведінка визначається не лише раціональністю, а й сприйняттям справедливості	Механізм добровільного комплаєнсу
Цифрово-інституційний (сучасний)	OECD, ЄС, національні ДПС	Цифрові сервіси та прозорість формують нову модель податкової культури	Інструмент підвищення ефективності адміністрування

Джерело: узагальнено автором на основі [7, 39.]

Так, за визначенням І. Луніної, податкова культура — це сукупність знань, переконань і поведінкових моделей, що забезпечують добровільну сплату податків та відповідальне ставлення до податкової системи. На думку О. Кириленко, вона є елементом фінансової культури суспільства, що характеризує рівень усвідомлення громадянами ролі податків у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави [34].

Поняття «податкова грамотність» тісно пов’язане з податковою культурою, проте має більш прикладний характер. Вона означає наявність у платників податків необхідних знань і навичок для правильного розрахунку, декларування та сплати податків, розуміння своїх прав і обов’язків. Податкова

грамотність — це основа правомірної поведінки платників, а її підвищення сприяє зміцненню податкової дисципліни [20].

Таким чином, податкова культура виступає ширшим поняттям, яке включає як податкову грамотність, так і морально-етичну складову — готовність до співпраці з державою та усвідомлення соціальної ролі податків.

Рівень податкової культури населення не є сталим явищем — він формується під впливом комплексу зовнішніх і внутрішніх факторів економічного, соціального, правового та психологічного характеру. Ці чинники визначають, наскільки відповідально громадяни ставляться до виконання своїх податкових зобов'язань і як сприймають податкову систему в цілому [40].

Рис.1.1. Фактори, що впливають на податкову культуру населення

Джерело: складено автором на основі [21, 34]

До економічних факторів належать:

— рівень доходів населення – низькі доходи обмежують можливості добровільної сплати податків та стимулюють пошук шляхів мінімізації податкового навантаження;

— структура податкової системи – надмірне податкове навантаження, складність податкових процедур і часті зміни законодавства знижують рівень довіри до держави;

— економічна стабільність – у періоди криз і інфляційних коливань платники податків схильні до ухилення від оподаткування, що негативно позначається на податковій дисципліні;

— ефективність витрачання бюджетних коштів – якщо громадяни бачать результати використання податків (розвиток інфраструктури, соціальні програми, безпека), рівень їх податкової лояльності суттєво підвищується [20].

До соціальних факторів можна віднести:

— рівень освіти населення, зокрема фінансової та податкової грамотності;

— цінності суспільства – орієнтація на законність, соціальну відповідальність, патріотизм;

— довіру до державних інституцій – згідно з опитуваннями Київського міжнародного інституту соціології (2024 р.), лише близько 30% українців вважають податкову систему справедливою, що прямо впливає на готовність виконувати податкові обов’язки;

— активність громадянського суспільства – участь у суспільних ініціативах, волонтерстві, підтримка прозорості влади формують усвідомлення значення податків як інструменту розвитку держави [34].

Правові фактори включають стабільність і якість податкового законодавства, простоту його тлумачення, наявність правових механізмів захисту платників податків. У країнах ЄС значну роль відіграє принцип «simplicity and transparency» – простота й прозорість податкових процедур. Україна поступово рухається в цьому напрямі, зокрема через реформу адміністрування податку на додану вартість, впровадження електронних сервісів та відкритих даних ДПС [15].

До психологічних факторів належать морально-етичні переконання, рівень правової свідомості, відчуття справедливості та соціальної відповідальності. Платники податків мають внутрішню мотивацію сплачувати податки лише тоді, коли відчувають, що держава виконує свої зобов’язання перед громадянами.

Крім того, важливу роль відіграють інституційні фактори, зокрема рівень цифровізації податкової системи, якість комунікації між податковими органами та бізнесом, ефективність антикорупційних механізмів. Висока корупція або бюрократія формують у платників відчуття несправедливості й призводять до зниження податкової дисципліни [33].

Узагальнюючи, можна виділити три ключові передумови формування високої податкової культури:

1. Довіра між державою та платниками податків – прозорість, чесність, відкритість інформації.

2. Освітня база – системне навчання податкової грамотності у школах, університетах, серед бізнесу.

3. Соціальна справедливість – переконання, що податки розподіляються ефективно й на благо всіх членів суспільства.

Отже, еволюція наукових підходів до формування податкової культури платників податків свідчить про перехід від фіскально-директивних моделей до багатовимірних інституційно-поведінкових концепцій. Рівень податкової культури населення є багатовимірною характеристикою, що залежить не лише від законодавчих чи економічних умов, а й від стану суспільної свідомості моральних цінностей і довіри до держави.

1.2. Інституційні механізми, методичні підходи та роль держави у формуванні податкової культури і грамотності

Формування податкової культури та податкової грамотності платників податків є важливою складовою ефективної податкової системи та одним із ключових чинників забезпечення стабільних бюджетних надходжень. У науковій літературі податкова культура розглядається як сукупність знань, цінностей, норм і моделей поведінки, що визначають ставлення платників податків до виконання своїх податкових зобов’язань [27].

Інституційні механізми формування податкової культури в Україні ґрунтуються на діяльності державних органів, нормативно-правовому регулюванні та освітньо-інформаційній взаємодії з платниками податків. Визначальну роль у цьому процесі відіграє Державна податкова служба України, яка відповідно до Податкового кодексу України не лише здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, а й реалізує інформаційно-роз'яснювальну функцію щодо прав та обов'язків платників податків [20].

Вагомим інституційним суб'єктом формування податкової грамотності є Міністерство фінансів України, яке визначає стратегічні напрями податкової політики та забезпечує її нормативне супроводження [31]. Водночас Національний банк України через реалізацію Стратегії розвитку фінансової грамотності населення сприяє підвищенню обізнаності громадян щодо фінансових і податкових питань, формуючи основу для відповідальної податкової поведінки [28].

Важливу роль у формуванні податкової культури відіграє система освіти. Закон України «Про освіту» [2] визначає необхідність формування фінансових та економічних компетентностей у здобувачів освіти, що створює передумови для інтеграції елементів податкової грамотності в освітні програми різних рівнів. Науковці наголошують, що саме на ранніх етапах соціалізації закладається ставлення особи до податків як до суспільно необхідного інституту [18].

Методичні підходи до формування податкової грамотності охоплюють освітній, інформаційно-комунікаційний, мотиваційний та поведінковий підходи. Освітній підхід передбачає систематичне надання податкових знань через навчальні курси, тренінги та консультаційні програми, особливо для фізичних осіб – підприємців і суб'єктів малого бізнесу. Інформаційно-комунікаційний підхід базується на доступності та прозорості податкової інформації, зокрема через електронні сервіси та цифрові платформи податкових органів [13].

Мотиваційний та поведінковий підходи тісно пов’язані з поняттями податкової моралі та довіри до держави. Дослідження українських і зарубіжних науковців свідчать, що високий рівень податкової культури формується не лише через знання, а й через усвідомлення суспільної значущості податків та справедливості їх розподілу [32, 33]. Зокрема, встановлено пряму залежність між рівнем податкової моралі та добровільним виконанням податкових зобов’язань платниками податків [23].

Методичні підходи до оцінювання рівня податкової культури та грамотності

Для визначення стану податкової культури та податкової грамотності використовуються кількісні й якісні методи.

Серед кількісних показників виділяють:

– рівень добровільної сплати податків;

– частку платників, які подають декларації без порушень;

– динаміку податкової заборгованості;

– результати соціологічних опитувань щодо довіри до податкових органів.

Якісні показники відображають ставлення громадян до податкової системи, готовність співпрацювати з органами влади, оцінку справедливості податкового навантаження.

У міжнародній практиці застосовуються індекси податкової культури та податкової моралі (Tax Morale Index), що враховують поведінкові аспекти платників. Наприклад, за даними OECD, високий рівень податкової моралі спостерігається у скандинавських країнах, де громадяни асоціюють сплату податків із власною участю у фінансуванні суспільних благ [40].

В Україні, на жаль, системне вимірювання рівня податкової культури перебуває на початковій стадії, однак поступово формується практика опитувань громадської думки, що дозволяє оцінювати динаміку змін у податковій свідомості населення.

Роль держави у формуванні податкової культури є визначальною, оскільки саме держава створює інституційні умови взаємодії з платниками

податків. Ефективна державна політика у цій сфері передбачає стабільність податкового законодавства, спрощення процедур адміністрування податків, підвищення якості сервісів та зменшення адміністративного тиску на сумлінних платників [23].

Держава виступає головним координатором процесу підвищення податкової культури. Основними напрямами її діяльності:

- забезпечення прозорості податкової політики та стабільності законодавства; удосконалення податкової освіти;
- розвиток електронного адміністрування;
- інформаційно-просвітницькі кампанії ;
- партнерська взаємодія з бізнесом і громадськістю (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Роль держави у формуванні податкової культури та податкової грамотності

Напрям державної діяльності	**Зміст та інструменти реалізації**
Прозорість податкової політики та стабільність законодавства	Забезпечення чіткості, передбачуваності та доступності податкових норм; мінімізація частих змін податкового законодавства; публічне обговорення податкових реформ
Удосконалення податкової та фінансової освіти	Розробка та реалізація національних програм підвищення фінансової грамотності населення; інтеграція податкових знань у освітні програми; навчальні курси та методичні матеріали
Розвиток електронного адміністрування податків	Функціонування порталу «Електронний кабінет платника податків»; автоматичне відшкодування ПДВ; цифровізація податкових процедур
Інформаційно-просвітницька діяльність	Проведення роз’яснювальних кампаній і соціальних проєктів ДПС України («Податки – це цивілізація», «Відкритий бюджет», «День платника податків»); публікація інформаційних матеріалів
Партнерська взаємодія з бізнесом і громадськістю	Проведення публічних консультацій і форумів; залучення представників бізнесу та громадськості до обговорення й розробки нормативно-правових актів; формування сервісної моделі податкових органів

Джерело: узагальнено автором на основі [13]

Важливо, щоб діяльність держави була орієнтована не лише на фіскальний контроль, а й на виховання довіри та партнерських відносин із платниками податків. У країнах ЄС цей підхід закріплений у концепції *"cooperative compliance"* (кооперативна податкова поведінка), коли податкові органи та платники спільно працюють над дотриманням законодавства. За даними міжнародних досліджень Світового банку, складність податкового адміністрування безпосередньо впливає на рівень податкової дисципліни та поведінкові установки платників податків [20].

Слід зазначити, що важливою складовою формування податкової культури в суспільстві є рівень податкової моралі, професійної етики та інституційної поведінки посадових осіб податкових органів. У країнах Європейського Союзу податкова культура розглядається як двосторонній процес, у межах якого відповідальність за дотримання податкових правил покладається не лише на платників податків, а й на державні інституції, що забезпечують адміністрування податків. Саме тому податкова мораль податківців є ключовим чинником формування довіри до податкової системи та добровільного податкового комплаєнсу [6, 38].

Європейська практика засвідчує, що високий рівень етичних стандартів і доброчесності працівників податкових органів безпосередньо впливає на податкову дисципліну платників. У країнах Північної Європи (Данія, Швеція, Фінляндія) податкові адміністрації функціонують на засадах прозорості, неупередженості, рівного ставлення до всіх категорій платників і персональної відповідальності посадових осіб за прийняті рішення. Такі принципи закріплюються у кодексах професійної етики, внутрішніх регламентах і системах оцінювання ефективності діяльності податкових службовців [48].

Важливим елементом європейського підходу є перехід від традиційної фіскально-контрольної моделі до сервісно-орієнтованої податкової адміністрації (service-oriented tax administration). У межах цієї моделі податкові органи виконують не лише функції контролю, а й консультаційно-освітню роль, спрямовану на допомогу платникам у правильному виконанні

податкових зобов’язань. Податкові інспектори в ЄС сприймаються як представники державного сервісу, що знижує конфліктність податкових відносин і сприяє формуванню партнерської моделі взаємодії між державою та бізнесом [47; 49].

Організація економічного співробітництва та розвитку у своїх дослідженнях наголошує, що рівень податкової моралі посадових осіб податкових органів є визначальним чинником інституційної довіри. Недоброчесна поведінка податківців, надмірний формалізм або корупційні ризики істотно знижують готовність платників до добровільної сплати податків навіть за наявності ефективної нормативно-правової бази [38, 50].

У країнах ЄС значна увага приділяється підготовці та безперервному професійному розвитку податкових службовців. Зокрема, запроваджено єдиний компетентнісний фреймворк TaxCompEU, – це стандартизований підхід до навчання та розвитку ефективності роботи в галузі оподаткування в ЄС, який визначає перелік професійних, етичних і комунікативних компетенцій для працівників податкових органів. Він складається з керівної бази та набору інструментів, спрямованих на об’єднання процесів управління персоналом (HR) в рамках загальноєвропейської, специфічної для оподаткування методології, що базується на компетенціях. Окрім технічних знань, фреймворк акцентує увагу на розвитку етичного мислення, навичок комунікації з платниками та розуміння соціальної ролі податків у суспільстві TaxCompEU наразі доступний 21 мовою ЄС [45] (Додаток).

Для узагальнення європейського досвіду формування податкової культури та податкової моралі посадових осіб податкових органів доцільно здійснити порівняльний аналіз ключових інституційних характеристик податкових адміністрацій країн ЄС та України (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Європейські підходи до формування податкової культури та податкової моралі посадових осіб податкових органів

Критерій	Країни ЄС	Україна
Роль податкових органів	Сервісно-орієнтована модель (service-oriented tax administration); податкова служба – партнер платника податків	Переважно фіскально-контрольна модель; сервісна функція перебуває на стадії формування
Податкова мораль посадових осіб	Високі етичні стандарти, закріплені в кодексах професійної етики та стандартах доброчесності	Кодекс етики існує, але практична реалізація є нерівномірною
Професійна підготовка податківців	Єдиний компетентнісний фреймворк TaxCompEU, безперервне навчання та сертифікація	Відсутній уніфікований компетентнісний стандарт
Прозорість діяльності	Високий рівень відкритості, публічні звіти, доступні роз'яснення та консультації	Рівень прозорості зростає, але залишається недостатнім
Вплив на довіру платників	Високий рівень довіри → добровільний комплаєнс та низький рівень ухилення	Обмежена довіра → підвищені витрати на контроль
Антикорупційні механізми	Розвинені внутрішні системи контролю та відповідальності	Системи діють, але мають інституційні ризики

Джерело: складено автором на основі [44-50]

Дані таблиці свідчать, що у країнах Європейського Союзу формування податкової культури базується на поєднанні високих етичних стандартів поведінки посадових осіб, сервісної орієнтації податкових органів та інституційної прозорості. Податкова мораль податківців виступає важливим фактором довіри платників до держави, що, своєю чергою, знижує рівень ухилення від оподаткування та адміністративні витрати на контроль.

В Україні, незважаючи на наявність окремих елементів європейської моделі, система формування податкової моралі та професійної культури посадових осіб податкових органів залишається фрагментарною, що обмежує потенціал добровільного податкового комплаєнсу.

Таким чином, інституційні механізми та методичні підходи формування податкової культури і грамотності в Україні мають комплексний характер і потребують узгоджених дій з боку державних органів, освітніх установ та громадянського суспільства. Підвищення податкової грамотності слід розглядати як довгостроковий стратегічний процес, спрямований на формування відповідальної податкової поведінки, зміцнення довіри до держави та забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни.

Європейський досвід переконливо доводить, що формування податкової культури неможливе без належного рівня податкової моралі посадових осіб податкових органів. Високі етичні стандарти, сервісна орієнтація та інституційна відповідальність податківців створюють підґрунтя для зростання довіри до держави, зміцнення податкової дисципліни та підвищення добровільного податкового комплаєнсу. Для України врахування цих підходів є особливо актуальним у контексті євроінтеграції та реформування податкової системи.

РОЗДІЛ 2.
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ПОДАТКОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка рівня податкової грамотності населення в Україні

Податкова грамотність суспільства є однією з ключових передумов сталого розвитку держави. Вона визначає не лише ефективність функціонування податкової системи, а й впливає на рівень економічної стабільності, добробут населення та ступінь довіри громадян до державних інституцій. Саме тому оцінювання рівня податкової грамотності населення виступає важливим аналітичним інструментом, який дає змогу виявити рівень обізнаності громадян у сфері оподаткування, визначити прогалини у знаннях та розробити ефективні заходи щодо їх усунення.

Оцінка податкових знань населення має стратегічне значення для забезпечення стабільного фінансового середовища, досягнення соціальної справедливості та стимулювання економічного розвитку країни. Проведення систематичних опитувань і досліджень дозволяє державі своєчасно реагувати на наявні виклики, покращувати комунікацію між органами влади та громадянами, а також формувати фінансово відповідальну модель поведінки у суспільстві (табл.2.1).

Для комплексної оцінки рівня податкової грамотності населення України доцільно використати результати соціологічних опитувань та узагальнені аналітичні дані, які відображають рівень обізнаності громадян щодо основних елементів системи оподаткування, податкового навантаження та напрямів використання бюджетних коштів (Додаток Б).

Таблиця 2.1

Значення оцінки рівня податкової грамотності суспільства

Аспект оцінювання	Характеристика та значення
Вплив на податкову систему	Визначає ефективність функціонування системи оподаткування та рівень добровільної сплати податків
Економічна стабільність	Сприяє формуванню стабільного фінансового клімату та зменшенню тіньової економіки
Соціальний аспект	Впливає на рівень добробуту населення та соціальну справедливість
Довіра до держави	Формує рівень довіри громадян до державних інституцій і податкових органів
Управлінське значення	Дозволяє виявляти прогалини у знаннях населення та розробляти цільові освітні заходи

Джерело: узагальнено автором [18, 33]

Аналіз наведених у даних у додатку Б свідчить про загалом низький або нижчий за середній рівень податкової грамотності населення України. Результати соціологічного опитування демонструють недостатнє розуміння громадянами джерел формування державного бюджету, реального податкового навантаження, структури бюджетних видатків та механізмів справляння податку на додану вартість. Особливо проблемними залишаються питання практичного застосування податкових знань, що негативно впливає на рівень податкової дисципліни та довіру до податкової системи.

Показовими у цьому контексті є результати опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у вересні 2020 року з метою оцінки рівня обізнаності громадян щодо сплати податків. За результатами дослідження, у якому взяли участь 2000 респондентів, жоден з опитаних не зміг правильно відповісти на всі п’ять запитань, що стосувалися бюджету, податків та державних послуг. При цьому 21% учасників не дали жодної правильної відповіді, а 42% змогли правильно відповісти лише на одне запитання [30].

Водночас лише 42,9% респондентів правильно визначили основне джерело наповнення державного бюджету — податки з громадян. Натомість 23,7% вважали таким джерелом приватні підприємства, а 17% не змогли дати відповіді на це питання [14]. Лише 6,2% опитаних коректно оцінили частку доходів, яку більшість українських працівників сплачують у вигляді податків. Близько третини респондентів вказали варіант «приблизно 20%», тоді як майже кожен четвертий не зміг визначитися з відповіддю [30].

Крім того, лише 10% учасників опитування правильно зазначили, що найбільша частка податкових надходжень від громадян спрямовується на виплату пенсій. Серед інших найбільш поширених варіантів відповідей респонденти називали витрати на оборону (18,2%), обслуговування зовнішнього боргу (17,6%) та фінансування правоохоронних органів (17,0%). Майже 30% опитаних не змогли відповісти на це запитання. Понад 80% респондентів також не змогли правильно визначити суму податку на додану вартість, сплачену при купівлі товару на суму 1000 грн, і лише 20,4% опитаних обрали правильний діапазон значень [30].

Узагальнені результати досліджень і аналітичних оцінок поточного рівня податкової грамотності в Україні наведено у таблиці 2.2, де подано характеристику обізнаності різних груп платників податків.

У 2023 році інститут провів ще одне опитування «Чому українці можуть не хотіти платити податки?». 73,6**%** відповідей прийшлось на варіант «Через переконання, що сплачені гроші крадуть або марнують». Також 65,8% відповідей стосувалося неможливості впливати на те, куди держава витрачає податки (Додаток В) [30].

Основними причинами небажання українців сплачувати податки є низький рівень довіри до держави та відчуття відсутності впливу на бюджетні рішення. Переважна більшість респондентів переконані, що податкові кошти розкрадаються або використовуються неефективно, а також не бачать реальних механізмів контролю чи участі громадян у розподілі державних фінансів. Це свідчить про глибоку проблему прозорості, підзвітності влади та

слабку комунікацію між державою і платниками податків, що негативно впливає на податкову дисципліну.

Таблиця 2.2

Рівень податкової грамотності платників податків

Групи платників податків	Оцінка
Фізичні особи	Більшість громадян має поверхневі знання про податкову систему. володіють поверхневими знаннями щодо функціонування податкової системи. Для більшості громадян характерне низьке розуміння механізмів податкових пільг, зокрема податкової знижки та соціальної податкової пільги, а самі податки часто сприймаються як примусовий обов'язок, а не як інструмент фінансування суспільних потреб..
Представники малого та середнього бізнесу	Зазвичай добре орієнтуються у спрощеній системі оподаткування, проте часто стикаються з труднощами у розумінні складніших податкових інструментів, таких як податок на прибуток або податок на додану вартість, а також із проблемами подання звітності через часті зміни податкового законодавства.
Великі підприємства	Мають вищий рівень податкової грамотності, що забезпечується наявністю штатних податкових консультантів або залученням спеціалізованих консалтингових компаній; основні складнощі для них пов'язані з питаннями міжнародного оподаткування та трансфертного ціноутворення.

Джерело: складено автором за даними [30]

Отже, оцінювання рівня податкової грамотності населення дозволяє ідентифікувати найбільш проблемні аспекти податкової системи, які залишаються недостатньо зрозумілими для громадян, зокрема ставки податків, порядок їх сплати та можливості використання податкових пільг. Крім того, результати такого аналізу дають змогу визначити соціальні групи, які потребують підвищеної інформаційної та освітньої підтримки, зокрема молодь, підприємців-початківців та осіб пенсійного віку.

Загалом оцінка рівня податкової грамотності має важливе значення не лише для податкових органів, а й для органів державної влади, бізнес-середовища та інститутів громадянського суспільства. На основі результатів таких досліджень державні інституції, зокрема Міністерство фінансів України, Міністерство освіти і науки України та Державна податкова служба України, мають формувати ефективну систему взаємодії з громадянами, спрямовану на підвищення податкової культури, забезпечення економічного зростання та досягнення соціальної стабільності.

Слід зауважити, що оцінка податкової грамотності в Україні проводилася у різних дослідженнях, які охоплюють як фінансову компетентність населення, так і поведінкові аспекти податкового комплаєнсу.

Зокрема, проєкт USAID і Національного банку України (2021) включав опитування, що не обмежувалося податковою тематикою, проте містило питання, які можуть бути адаптовані для оцінки податкової грамотності, наприклад знання про податки як складову фінансової грамотності [28].

За результатами загальнонаціонального дослідження фінансової грамотності українців, проведеного за методологією OECP, середній рівень фінансової грамотності населення складав 12,3 бала, що нижче рекомендованого мінімального рівня, і безпосередньо залежав від рівня освіти респондентів.

Найвищі показники були зафіксовані у вікових групах 25–34 та 30–59 років, а найнижчі – серед молоді 18–19 років. При цьому рівень фінансової грамотності не відрізнявся суттєво за статтю, проте напряму залежав від рівня освіти: особи з вищою освітою демонстрували значно вищі бали. Ці результати свідчать про нагальну потребу підвищення податкової грамотності як частини фінансової компетентності громадян [28].

У свою чергу, Звіт Світового Банку про витрати на податкове виконання (Tax Compliance Cost Survey, 2024) фокусувався на поведінкових аспектах виконання податкових зобов’язань. Хоча офіційний текст прес-релізу не оприлюднює повні результати, звіт містить цінні дані про досвід платників

податків та складність адміністрування податкових процесів. Зокрема, проводилося опитування активних платників податків в Україні, що дозволило отримати інформацію про витрати часу і зусиль на подання податкової звітності, що є важливим показником поведінкового критерію податкової грамотності, оскільки відображає рівень обізнаності та ефективності платників у виконанні податкових обов'язків. Методологія опитування базується на стандартизованій методології TCCS, розробленій Світовим банком, і включає оцінку витрат, пов'язаних із податковим обліком, поданням та сплатою податків, роботою з податковими інспекторами та апеляційними процедурами. В опитуванні взяли участь 3169 платників податків, серед яких 85,1% – власники бізнесу, 74,1% – фізичні особи-підприємці, а 25,9% – представники юридичних осіб. При цьому 60,2% підприємств не мали найманих працівників, 37,2% – мали до 50 працівників, і 2,6% – понад 50 працівників; 90% працювали у сфері послуг, 6,02% – у промисловості та 3,71% – у сільському господарстві. Відповіді надійшли з усіх регіонів України, окрім Криму [43].

Нарешті, науковий контекст податкової моралі підтверджує, що низький рівень податкової моралі тісно пов'язаний із недостатньою податковою грамотністю, що, у свою чергу, підсилює ухилення від оподаткування та демотивує сумлінне виконання податкових обов'язків. У статті «Tax culture and tax morale: impact on tax compliance in Ukraine» зазначається, що «існує чітка кореляція між податковою мораллю та рівнем виконання зобов'язань: низька моральна мотивація платників часто пов'язана з недостатньою податковою грамотністю та недовірою до держави» [41].

Таким чином, інтеграція результатів національних опитувань (з міжнародними дослідженнями поведінкових аспектів податкового комплаєнсу та науковим аналізом податкової культури дозволяє комплексно оцінювати поточний рівень податкової грамотності в Україні та визначати ключові напрями для її підвищення, включаючи розвиток освітніх програм, прозорість податкової системи та зміцнення довіри громадян до держави.

2.2. Поведінкові аспекти податкової дисципліни та комплаєнсу: роль податкової прозорості й довіри до держави

Поведінкові аспекти податкової дисципліни та податкового комплаєнсу відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного функціонування податкової системи. Податковий комплаєнс визначається як добровільне і своєчасне виконання платниками податків своїх зобов'язань, що охоплює сплату податків, подання звітності та дотримання податкового законодавства [43]. На практиці поведінка платників визначається не лише економічними стимулами, а й соціально-психологічними чинниками, зокрема рівнем довіри до держави, сприйняттям справедливості податкової системи та прозорістю використання податкових надходжень.

Фактори, що впливають на податковий комплаєнс

Наукові дослідження виділяють кілька основних чинників, що формують поведінкові орієнтири платників податків:

1. Довіра до держави та податкових органів – чим вищий рівень довіри до держави, тим більш добровільно платники дотримуються податкових правил. Довіра впливає на податкову мораль та готовність сплачувати податки навіть у випадках, коли економічні стимули незначні [43].

На рівень такої довіри впливає не лише загальне сприйняття державних інституцій, а й якість взаємодії між платниками та податковою службою.

Щорічні дослідження Державної податкової служби України показують, що задоволеність бізнесу сервісами податкових органів напряму впливає на довіру платників [17]. Наприклад, у щорічному опитуванні 2024 року бізнес високо оцінював оперативність обслуговування та доступність електронних сервісів ДПС, що сприяє підвищенню готовності платників виконувати податкові зобов'язання добровільно [17]. Аналогічно, опитування 2025 року щодо якості обслуговування платників податків показало, що прозорість процесів, швидкість надання інформації та компетентність працівників ДПС підвищують рівень довіри серед фізичних осіб-підприємців та малого бізнесу [11].

Крім того, дослідження оцінки корупційних ризиків у роботі ДПС демонструють, що зменшення сприйняття корупції та підвищення доброчесності органів влади позитивно впливає на податкову мораль і готовність платників дотримуватися правил [12]. Регулярні опитування платників податків щодо доступності послуг та ефективності роботи контакт-центру ДПС також показують, що відкритий діалог та швидке реагування на запити формують довіру до податкових органів, зменшують ухилення від податків та покращують поведінковий компонент податкової грамотності.

2.Соціальні норми та податкова мораль є важливими складовими поведінкової складової податкової дисципліни, оскільки вони визначають, наскільки громадяни усвідомлюють суспільну значущість сплати податків і готові дотримуватися податкових правил добровільно. Усвідомлення того, що податки фінансують суспільні блага, а також наявність соціальних очікувань щодо чесності та відповідальності, стимулюють платників до сумлінного виконання зобов’язань навіть у відсутності суворого контролю. Розгляд податкової моралі та соціальних норм у контексті поведінки платників дозволяє зрозуміти механізми формування добровільного комплаєнсу і підкреслює важливість культурного та освітнього впливу держави, бізнесу та громадських організацій на підвищення податкової культури населення (табл.2.3). [18].

3.Економічні чинники – рівень доходів, масштаби податкового навантаження та наявність податкових пільг безпосередньо впливають на готовність платників до виконання зобов’язань [33]. За даними аналітичних досліджень, загальний податковий тягар в Україні становив близько 34,5 % ВВП у 2024 році і очікується зростання до 37,3 % ВВП у 2025 році, що вказує на порівняно високий рівень податкового навантаження на економіку у воєнний період. При цьому середня податкова частка в країнах ОЕСР становить близько 33,9 % ВВП. Це означає, що частка податків у ВВП в Україні перевищує середній рівень багатьох розвинених країн [8].

Таблиця 2.3

Вплив соціальних норм та податкової моралі на поведінку платників податків в Україні

Компонент	Суть	Вплив на поведінку платників податків
Соціальні норми	Усвідомлення громадянами важливості сплати податків, наявність очікувань щодо чесності та відповідальності	Формує поведінку, яка перевищує мінімально необхідний комплаєнс; платники добровільно виконують податкові зобов'язання
Податкова мораль	Етичне ставлення до сплати податків, переконання у соціальній значущості податків	Підвищує готовність платників до добровільної сплати; зменшує ухилення від податків
Поведінка платників	Фактичне виконання податкових обов'язків, сплата податків, подання звітності	Залежить від рівня соціальних норм та податкової моралі; високий рівень довіри і моральних стандартів → вищий комплаєнс

Джерело: складено автором за даними [18,21, 33]

Дослідження показують, що сукупне податкове навантаження на заробітну плату середнього українця оцінюється приблизно в 41,5 % доходу, хоча значна частина населення не до кінця усвідомлює реальні обсяги сплачених податків. Використання пільг, податкових знижок або спеціальних режимів оподаткування може компенсувати навантаження та стимулювати добровільний податковий комплаєнс [8].

Таким чином, економічні чинники є ключовим механізмом, що визначає поведінкові установки платників: збалансовані податкові режими та адекватний рівень доходів стимулюють добровільне виконання податкових зобов'язань, тоді як високий тягар при низьких доходах може знижувати мотивацію до сумлінної сплати податків.

Роль податкової прозорості

Податкова прозорість виступає ключовим інструментом підвищення комплаєнсу. Вона включає:

– відкритий доступ до інформації про податкові ставки, зміни у законодавстві та бюджетні витрати;

– публічне представлення результатів податкового контролю та використання коштів платників податків;

– цифровізацію сервісів, що забезпечує швидкий і зручний доступ до електронних кабінетів платників, електронних квитанцій та звітності [37].

Дослідження показують, що підвищення прозорості податкової системи сприяє зростанню довіри населення та зниженню ухилень від сплати податків, особливо серед фізичних осіб та малого бізнесу [41].

Довіра до держави як чинник поведінки платників податків

Довіра до держави та податкових органів є визначальним елементом податкової поведінки. Високий рівень довіри:

–формує позитивну податкову мораль, коли громадяни усвідомлюють, що податки спрямовуються на суспільно значущі потреби [34];

–підвищує готовність добровільно виконувати податкові зобов'язання, навіть у складних економічних умовах;

–зменшує потребу у жорсткому контролі та адміністративному примусі, що економічно вигідно для держави [21].

У країнах із низьким рівнем довіри до влади спостерігається значне зростання тіньової економіки та ухилень від податків, що підкреслює важливість соціально-психологічних аспектів податкової дисципліни [20].

Високий рівень довіри до держави та податкових органів є ключовим фактором формування позитивної податкової поведінки [20]. Одним із практичних інструментів підтримки такої довіри є ініціатива «Клуб білого бізнесу», яка об'єднує підприємців, що чесно сплачують податки та дотримуються законодавства [24]. Участь у клубі дозволяє:

–Визнати соціальну відповідальність бізнесу, демонструючи прозоре ведення фінансів та внесок у розвиток держави;

–Підвищити довіру з боку держави та партнерів, адже членство у клубі підтверджує сумлінне виконання податкових зобов'язань;

– Отримати доступ до консультаційних та освітніх програм, що сприяють покращенню фінансової та податкової грамотності;

– Зменшити адміністративне навантаження, оскільки учасники клубу часто мають пріоритетний доступ до певних сервісів та електронних інструментів ДПС.

Клуб білого бізнесу» є ефективним інструментом формування довіри до держави та розвитку добровільного комплаєнсу серед підприємців. Статистика 2025 року показує, що членами клубу є понад 8,8 тисяч компаній, що становить менше 1 % від усіх зареєстрованих підприємств України. Такий невеликий відсоток підкреслює ексклюзивність членства та високі вимоги до прозорості й сумлінності сплати податків.

За структурою бізнесу найбільше учасників представлено у торгівлі, промисловості та сільському господарстві, що демонструє залучення ключових секторів економіки до ініціативи. Географічний розподіл показує концентрацію «білого бізнесу» у великих економічних центрах – Києві, Дніпропетровській, Київській та Львівській областях, що відображає економічну активність регіонів і доступ до цифрових та освітніх ресурсів.

Секторальний аналіз ФОП свідчить про значну частку учасників у торгівлі, транспорті та адміністративних послугах, що підкреслює роль малого та середнього бізнесу у формуванні податкової культури та розвитку довіри до держави. Висока концентрація членів клубу у ключових секторах економіки сприяє зменшенню тіньового бізнесу та стимулює розвиток прозорої фінансової поведінки (табл.2.4).

Слід зазначити, що «Клуб білого бізнесу» демонструє практичний ефект підвищення податкової культури: він формує групу підприємців, які добровільно дотримуються законодавства, активно користуються цифровими сервісами та підтримують прозорість податкової системи, що є критично важливим у контексті євроінтеграції України.

Таблиця 2.4

Основні показники «Клубу білого бізнесу» в Україні (2025)

Показник	Значення
Загальна кількість учасників	8 800+ юридичних осіб
Частка від усіх компаній	<1 %
Основні галузі бізнесу	Торгівля – 22,3 %, Переробна промисловість – 15,9 %, Сільське господарство – 13,9 %, Будівництво, IT, нерухомість – решта
Географія учасників	Київ – 25 %, Дніпропетровська обл. – 9 %, Київська та Львівська обл. – по 7 %, Харківська обл. – 5 %
Секторальний склад ФОП	Торгівля – 38 %, Транспорт/логістика – 11 %, Адм. послуги – 10 %, Харчування – 9 %

Джерело: складено автором за даними [22, 24, 29]

Таким чином, поведінкові аспекти податкової дисципліни та комплаєнсу тісно пов’язані з прозорістю податкової системи та довірою платників до держави. Підвищення обізнаності платників, розвиток електронних сервісів та прозорість бюджетних витрат створюють умови для добровільного виконання податкових зобов’язань. Впровадження таких заходів дозволяє державі зменшити адміністративний тиск, підвищити податкову мораль та ефективно контролювати виконання податкового законодавства

РОЗДІЛ 3.
ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОДАТКОВОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДОСВІДУ КРАЇН ЄС

3.1. Основні проблеми та ризики розвитку податкової культури в умовах цифровізації та воєнного стану

Розвиток податкової культури в Україні відбувається на тлі комплексних трансформацій, спричинених як процесами цифровізації, так і тривалою воєнною агресією. Ці фактори формують одночасно нові можливості та суттєві ризики, що ускладнюють формування стабільної і відповідальної податкової поведінки платників податків [9].

1. Складність цифрової трансформації податкової системи

Цифровізація податкових відносин уможливлює підвищення ефективності адміністрування, прискорення обробки звітності та автоматизацію податкових процедур, проте вона також створює суттєві виклики. Однією з головних проблем є низька цифрова грамотність частини платників податків, особливо серед малих підприємців і населення похилого віку, що обмежує їх здатність ефективно користуватися електронними сервісами та цифровими каналами взаємодії з податковими органами. За даними національних досліджень цифрової грамотності, у 2025 році лише 58 % дорослого населення України мали базовий рівень цифрових навичок, тоді як 95 % українців виявили хоча б мінімальні цифрові компетенції загалом, що свідчить про наявність суттєвого розриву між базовими навичками й умінням ефективно працювати з цифровими сервісами [40]. Водночас процеси цифровізації потребують значних ресурсів для підтримки кібербезпеки, а також гарантій захисту персональних даних платників, що ускладнює створення довірчого середовища [37].

2.Друга проблема пов’язана з несинхронністю впровадження цифрових технологій, оскільки бізнес і платники податків стикаються з різними стандартами та рівнями автоматизації податкових процесів. На практиці це проявляється у тому, що частина податкових сервісів функціонує в повністю електронному форматі, тоді як інші вимагають паралельного використання паперових документів або дублювання інформації в кількох інформаційних системах. За результатами опитування платників податків щодо вартості дотримання податкового законодавства (Tax Compliance Cost Survey), проведеного Світовим банком у 2024 році, понад 36 % респондентів зазначили, що стикаються з технічними труднощами при поданні електронної звітності, а кожен четвертий платник змушений витрачати додатковий час на виправлення технічних помилок або повторне подання декларацій [16].

Крім того, нерівний рівень цифрової готовності органів державної влади та платників податків призводить до різної якості взаємодії з податковими органами. За даними Державної податкової служби України, у 2023–2024 роках значна частка звернень до контакт-центрів ДПС була пов’язана саме з технічними збоями електронних сервісів та проблемами доступу до «Електронного кабінету платника», що свідчить про недостатню стабільність інформаційних систем [23].

У таких умовах цифрові рішення стають не лише інструментом модернізації, а й джерелом потенційних ризиків, пов’язаних зі збоєм у роботі інформаційних систем, технічними помилками та ненадійним обміном даних між органами влади і платниками податків. Наявність таких ризиків негативно впливає на довіру платників до цифрових каналів взаємодії та може стримувати розвиток добровільного податкового комплаєнсу, особливо серед малого бізнесу та фізичних осіб-підприємців [36].

Ризики, пов'язані зі змінами податкового законодавства в умовах воєнного стану

Воєнний стан в Україні зумовив необхідність оперативного та часто позапланового коригування податкового законодавства з метою забезпечення фінансування оборонних потреб держави, стабілізації бюджетних надходжень і підтримки економічної активності суб'єктів господарювання. Водночас така практика призвела до високої мінливості податкових норм, що негативно впливає на передбачуваність і стабільність податкових правил – ключові елементи формування сталої податкової культури та добровільного податкового комплаєнсу [16].

Протягом дії воєнного стану було запроваджено низку тимчасових податкових режимів та пільг, зокрема спеціальний режим оподаткування за ставкою 2 % від обороту, зміни у застосуванні ПДВ, мораторії на окремі види перевірок, а також відстрочки виконання податкових зобов'язань. Часті коригування цих норм, їх скасування або відновлення у стислі терміни створювали інформаційну асиметрію між державою та платниками податків, особливо серед малого бізнесу та фізичних осіб-підприємців, які не мають доступу до професійного податкового консалтингу [4].

Динамічні та фрагментарні зміни законодавства ставлять підприємців і громадян перед необхідністю швидкої адаптації до нових правил, що підвищує ризик помилок при обчисленні податкових зобов'язань і поданні звітності. У таких умовах зростає адміністративне навантаження на платників, посилюється відчуття правової невизначеності, що, у свою чергу, негативно впливає на рівень довіри до податкової системи та державних інституцій загалом [16].

Крім того, нестабільність податкових правил у воєнний період може послаблювати податкову мораль, оскільки платники сприймають податкові зобов'язання як ситуативні та тимчасові, а не як сталий елемент суспільного договору. Це створює передумови для зростання тіньових практик,

вибіркового виконання податкових обов'язків та відкладеного комплаєнсу, що особливо небезпечно в умовах обмежених фінансових ресурсів держави [26].

3. Недостатня інтеграція освіти та просвітницьких заходів у цифровому середовищі

Сама по собі цифровізація податкових процесів не гарантує автоматичного підвищення рівня податкової культури, якщо вона не супроводжується системними та цілеспрямованими освітніми й інформаційно-просвітницькими заходами. На практиці значна частина електронних сервісів податкових органів залишається складною для сприйняття окремими категоріями платників податків через відсутність доступних пояснювальних матеріалів, інтерактивних відеоінструкцій та чітких покрокових алгоритмів користування цифровими інструментами, адаптованих до різного рівня підготовки користувачів [35].

Особливо гостро ця проблема проявляється серед фізичних осіб-підприємців, самозайнятих осіб, внутрішньо переміщених осіб та громадян старших вікових груп, для яких цифрові платформи часто є складними або психологічно неприйнятними. У результаті цифрові інструменти, замість того щоб сприяти розвитку податкової грамотності, можуть посилювати цифрову нерівність, формуючи залежність платників від посередників або неофіційних консультантів, що знижує рівень самостійного та усвідомленого податкового комплаєнсу [37].

Таким чином, відсутність належної інтеграції податкової освіти в цифрове середовище призводить до того, що цифровізація часто підмінює реальний розвиток податкової культури формальним виконанням процедур, не формуючи стійкого розуміння ролі податків у фінансуванні суспільних благ.

4. Вплив соціальної нестабільності та психологічних чинників

Воєнний стан чинить комплексний вплив не лише на економічну систему держави, але й на соціально-психологічний стан суспільства, що безпосередньо відбивається на податковій поведінці платників. Тривалий

стрес, емоційне виснаження, невпевненість у майбутньому, втрата доходів або робочих місць змінюють пріоритети громадян у бік задоволення базових потреб, що знижує увагу до виконання податкових обов'язків та дотримання фінансової дисципліни [4; 6].

Соціальна нестабільність у воєнний період часто супроводжується зростанням тіньової економіки, неформальної зайнятості та використання готівкових розрахунків, що об'єктивно ускладнює податкове адміністрування та послаблює податкову культуру. За таких умов ухилення від оподаткування може сприйматися частиною населення не як порушення, а як вимушена стратегія економічного виживання, що негативно впливає на податкову мораль і рівень добровільного комплаєнсу [43].

Слід зазначити, що психологічні чинники та соціальна напруженість у період воєнного стану формують додаткові ризики для розвитку податкової культури, оскільки знижують довіру до інституцій, послаблюють мотивацію до дотримання податкових норм і підривають довгострокові засади партнерських відносин між державою та платниками податків.

Отже, розвиток податкової культури в Україні в умовах цифровізації та воєнного стану стикається з численними проблемами та ризиками. Ці виклики мають як технічний, так і соціально-психологічний характер: від цифрової нерівності й інформаційної непрозорості до наслідків економічної нестабільності та частих змін у законодавстві. Подолання цих перешкод потребує комплексного підходу, який поєднує модернізацію цифрової інфраструктури, активну просвітницьку діяльність, адаптивну податкову політику і формування довіри платників до системи оподаткування

3.2. Європейські підходи до податкової освіти та просвітництва

У країнах Європейського Союзу податкова освіта та просвітництво розглядаються як ключові елементи формування податкової культури, добровільного комплаєнсу та стійкої довіри між державою і платниками податків. Європейський підхід ґрунтується на розумінні того, що ефективність податкової системи визначається не лише рівнем контролю, а й ступенем усвідомлення громадянами суспільної ролі податків і принципів їх справедливого розподілу [20].

Однією з особливостей європейської моделі є інституціоналізація податкової освіти. У багатьох країнах ЄС елементи фінансової та податкової грамотності інтегровані до національних освітніх програм на рівні шкільної та вищої освіти. Зокрема, у Німеччині, Франції, Нідерландах та Фінляндії податкові знання включаються до курсів громадянської освіти та економіки, де акцент робиться на зв’язку між сплатою податків і фінансуванням суспільних благ — освіти, охорони здоров’я та соціального захисту [20].

Важливу роль відіграють податкові адміністрації, які виконують не лише контрольні, а й сервісно-освітні функції. Податкові служби Швеції, Данії та Естонії активно реалізують концепцію *service-oriented tax administration*, створюючи доступні онлайн-платформи, інтерактивні навчальні модулі, симулятори заповнення декларацій, відеопояснення та спеціальні програми для молоді й підприємців-початківців [20].

Окремо слід виділити поведінкові аспекти оподаткування. Під впливом досліджень ОЕСР та Європейської Комісії податкова освіта спрямовується на формування податкової моралі, соціальних норм і довіри, а не лише на передачу технічних знань. Інформаційні кампанії акцентують увагу на соціальній відповідальності платників, прозорості використання бюджетних коштів і принципі взаємної відповідальності держави та громадян [36].

Серед яскравих практичних прикладів:

1. TAXEDU — освітній портал Європейської Комісії

Цифровий портал TAXEDU пропонує інтерактивні інструменти: ігри, відео, тести та мультимовні матеріали для молоді, учителів і батьків, охоплюючи різні вікові групи. Проєкт формує податкову культуру з раннього віку та розуміння суспільної значущості податків [44].

2. Erasmus+ та курси підвищення кваліфікації

У 2025 році в Україні було проведено курси «Європейські підходи до оподаткування та податкова культура країн ЄС» для посадових осіб органів влади, що дозволило ознайомитися з кращими практиками ЄС та впроваджувати їх у національний контекст [6].

3. Міжнародні освітні проєкти для молоді

Проєкт eTwinning «A STRONG FUTURE WITH TAXES» об'єднує учнів із різних країн ЄС для формування базових знань про податкову відповідальність та важливість податків у суспільстві [39].

Цифровізація податкової освіти є ще одним визначальним елементом. Країни, як Естонія та Ірландія, інтегрують цифрові сервіси з освітніми інструментами, поєднуючи електронне адміністрування податків із навчальними матеріалами, адаптованими до різних соціальних груп. Це сприяє зменшенню адміністративних витрат платників і підвищенню добровільного комплаєнсу (табл.3.1) [4; 5].

TaxCompEU — єдиний компетентнісний фреймворк для підготовки податкових фахівців у ЄС, доступний 21 мовою, забезпечує стандартизовану основу для підвищення знань та навичок працівників податкової сфери, що є важливою складовою формування податкової культури держав [39].

На наше переконання, цікавим для перейняття досвіду є проєкт TAXEDU. TAXEDU – це пілотний проект Європейського Союзу. Його метою є навчання молодих європейських громадян питанням оподаткування та його впливу на їхнє життя.

Таблиця 3.1.

Проєкти податкових органів країн Європи у сфері податкової освіти

Країна	Орган / ініціатива	Назва проєкту	Цільова аудиторія	Основні заходи	Ключова мета
Італія	Італійське податкове агентство (IRA)	«Податки та школа»	Учні шкіл, працююча молодь	Зустрічі у школах, вечірні уроки, пояснення податкового законодавства, онлайн-сервіси, попередньо заповнена декларація	Формування культури добровільної сплати податків
Італія	Регіональне управління Марке (IRA)	«Дідусю, я можу тобі допомогти!»	Учні та люди похилого віку	Навчання онлайн-податковим сервісам, міжпоколінна взаємодія	Цифрова інклюзія та податкова грамотність
Словенія	Фінансова адміністрація Республіки Словенія	«Податкова грамотність для молоді»	Учні, студенти, вчителі	Семінари для вчителів, платформа TaxEdu, мультфільми та онлайн-курси	Інтеграція податкових знань у освіту
Словенія	Фінансова адміністрація + Банк Словенії	Семінари для вчителів	Вчителі	Навчання методикам викладання податкової тематики	Посилення ролі вчителя у формуванні податкової культури
Ірландія	Податкова та митна служба Ірландії	Проєктна група Fiscalis (FPG 031)	Податкові адміністрації ЄС	Обмін досвідом, розробка спільних ініціатив	Координація податкової освіти на рівні ЄС
Іспанія	Податкова служба Іспанії	Програма громадянської податкової освіти	Учні, освітяни	Освітні матеріали, громадянське виховання	Формування фіскальної відповідальності як громадянської цінності

Джерело: складено автором за даними [44]

Портал орієнтований на три вікові групи та пропонує персоналізовану інформацію:

– Діти: пояснення того, що таке податки та які переваги вони отримують щодня. Розділ містить деякі дивовижні та цікаві факти про податки з усієї Європи, щоб зробити навчання цікавим. Мова проста та доступна.

– Підлітки: опис податків та їхніх переваг для повсякденного життя. Цей розділ містить більше деталей, ніж розділ для дітей, а також конкретні приклади, що відповідають інтересам підлітків (завантаження музики, покупки онлайн тощо).

Молоді люди: інформація, що стосується цього конкретного етапу життя, оскільки молоді люди переходять до дорослого життя (чи потрібно їм сплачувати податки, коли вони вступають до університету, відкривають свій бізнес, працюють в іншій країні тощо).

Інформація передається за допомогою ігор, електронних навчальних матеріалів та мікрокліпів, щоб європейська молодь могла дізнатися про податки в їх різних формах та пов'язані з ними проблеми (податкове шахрайство, ухилення від сплати податків тощо) у веселій та захопливій формі. Куточок вчителя пропонує ресурси, поради та рекомендації щодо викладання оподаткування.

Аналіз наведених проєктів свідчить, що податкові органи країн Європи розглядають податкову освіту як стратегічний інструмент підвищення податкової дисципліни та довіри до держави. Більшість ініціатив орієнтовані на молодь і освітнє середовище, що підкреслює довгостроковий підхід до формування податкової культури.

Спільною рисою є акцент на практичних навичках (користування онлайн-сервісами, заповнення декларацій), а також на ціннісному аспекті оподаткування — усвідомленні податків як внеску в суспільне благо. Важливою тенденцією є залучення вчителів як ключових агентів змін, а також розвиток цифрових платформ (TaxEdu), що робить податкову освіту доступнішою.

Окремої уваги заслуговують міжпоколінні та інклюзивні проєкти (Італія), які поєднують податкову та цифрову грамотність. На наднаціональному рівні (Ірландія, Fiscalis) простежується прагнення до уніфікації підходів і обміну кращими практиками між країнами ЄС [44].

Загалом європейський досвід демонструє, що системна податкова освіта сприяє не лише зростанню рівня добровільної сплати податків, а й формуванню відповідального громадянства.

Європейський досвід свідчить, що податкова освіта розглядається як довгостроковий інструмент формування податкової культури, довіри до держави та добровільного податкового комплаєнсу. В Україні ж податкова просвіта перебуває на етапі інституційного становлення і значною мірою залежить від ініціатив податкових органів та міжнародних партнерів. Порівняння ключових елементів дозволяє виявити напрями можливого запозичення європейських практик (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Порівняння європейських та українських підходів до податкової освіти і просвітництва

Критерій	Країни Європейського Союзу	Україна
Інституційний підхід	Податкова освіта є складовою державної податкової та освітньої політики; координується Європейською Комісією та національними податковими адміністраціями	Податкова освіта не має системного статусу; реалізується переважно через ДПС України, НБУ та окремі освітні програми
Інтеграція в освіту	Елементи податкової грамотності включені до шкільних і університетських програм (громадянська освіта, економіка, фінанси)	Відсутня обов’язкова інтеграція; податкові знання подаються фрагментарно в межах фінансової грамотності.
Цифрові освітні інструменти	Єдина цифрова платформа TAXEDU, інтерактивні ігри, симулятори, мультимовні матеріали	Електронні сервіси орієнтовані переважно на адміністрування, а не на навчання платників.
Роль податкових органів	Податкові служби виконують сервісно-освітню функцію (*service-oriented tax administration*)	Основний акцент зосереджений на контролі та адмініструванні, освітня функція має допоміжний характер.

Продовження таблиці 3.2

Поведінковий підхід	Активно використовуються поведінкові інструменти (податкова мораль, соціальні норми, довіра)	Поведінковий аспект лише формується, використовується обмежено.
Підготовка податкових кадрів	Єдиний компетентнісний стандарт TaxCompEU для фахівців податкової сфери	Відсутній уніфікований національний стандарт податкових компетенцій.
Роль міжнародних програм	Системна участь у програмах ЄС, обмін досвідом між країнами-членами	Значна роль програм Erasmus+, OECD, Світового банку у трансфері знань

Складено автором на основі [28, 44, 47]

Порівняльний аналіз свідчить, що європейська модель податкової освіти характеризується системністю, інституційною підтримкою та орієнтацією на формування податкової культури з раннього віку. В Україні податкова просвіта залишається фрагментарною та недостатньо інтегрованою в освітній і цифровий простір, що обмежує її вплив на рівень податкової грамотності населення. Адаптація європейських підходів, зокрема цифрових освітніх платформ, поведінкових інструментів та компетентнісних стандартів, може стати важливим напрямом удосконалення національної податкової політики в умовах євроінтеграції.

Отже, європейський досвід демонструє, що ефективна податкова освіта є довгостроковою інвестицією держави: вона формує стійку податкову культуру, знижує рівень ухилення від сплати податків та підвищує легітимність податкової системи. Для України адаптація цих підходів у післявоєнний період та в контексті євроінтеграції може стати ключовим фактором зміцнення фінансової стабільності та довіри до державних інституцій.

3.2 Перспективи розвитку податкової культури в умовах євроінтеграції України

Євроінтеграційний курс України відкриває нові можливості для підвищення податкової культури населення та бізнесу, формування довіри до державних інституцій і зміцнення добровільного податкового комплаєнсу. Основними перспективними напрямами є:

1. *Гармонізація податкового законодавства*. У контексті євроінтеграції Україна активно працює над наближенням національного податкового законодавства до стандартів ЄС. Це забезпечує прозорість правил, стабільність адміністрування та зрозумілість для платників податків, що сприяє підвищенню рівня довіри і добровільної сплати податків [36].

2. *Розвиток цифрових сервісів та платформ для платників*. Впровадження інтегрованих цифрових платформ для податкового адміністрування, навчання і просвіти дозволяє охоплювати широку аудиторію платників, зменшувати адміністративне навантаження та підвищувати податкову грамотність [37].

3. *Адаптація європейських практик податкової освіти*. Запровадження системних підходів, які застосовуються у країнах ЄС, передбачає інтеграцію податкових знань у освітні програми, впровадження компетентнісних стандартів для підготовки податкових фахівців та активне використання міжнародних освітніх платформ. Це дозволить формувати у громадян усвідомлення соціальної важливості податків і розвиток податкової моралі. Євроінтеграція стимулює розширення інтеграції податкової освіти у шкільні та університетські програми, підвищення кваліфікації податкових службовців та активне впровадження міжнародних стандартів підготовки фахівців Приклади європейських практик (TAXEDU, TaxCompEU) демонструють ефективність поєднання цифрових сервісів із освітніми інструментами [44, 45].

Розробка комунікаційної стратегії формування позитивного податкового іміджу. Паралельно з освітою та цифровізацією необхідно проводити інформаційні кампанії щодо прозорого використання бюджетних коштів, подання результатів податкового контролю та підтримка соціальних проєктів зміцнюють довіру громадян до податкової системи і держави загалом [47]. Водночас важливо розвивати соціальні норми та податкову мораль, орієнтуючись на поведінкові механізми комплаєнсу [43].

Взаємодія податкових органів та громадськості

Розвиток податкової культури неможливий без активної взаємодії між державними органами та платниками податків. Основні механізми включають:

– Публічні консультації та обговорення законопроєктів, що дозволяють враховувати думку платників у процесі формування податкової політики [10, 11].

– Форуми та круглі столи для бізнесу та громадськості, де обговорюються проблеми адміністрування та сплати податків [16].

– Освітні та інформаційні кампанії, інтерактивні онлайн-сервіси та симулятори заповнення декларацій, що підвищують цифрову та податкову грамотність [19].

– Системи зворотного зв’язку, що дозволяють громадянам повідомляти про проблеми, отримувати роз’яснення та оперативну підтримку від ДПС.

Роль різних суб’єктів та інструментів у формуванні податкової культури з врахуванням європейського досвіду демонструє додаток Д, яка демонструє багатовимірний підхід до розвитку податкової культури: інтеграція державних, освітніх, бізнесових і громадських ініціатив з використанням цифрових та поведінкових інструментів. Європейський досвід показує ефективність системної та координаційної роботи всіх суб’єктів, що підвищує довіру платників і зміцнює податкову дисципліну.

Представлені інструменти спрямовані на підвищення прозорості податкової системи, формування довіри між державою та платниками

податків, а також розвиток цифрової та податкової грамотності населення та бізнесу. Застосування цих механізмів є ключовим елементом стратегії підвищення податкової культури в Україні в умовах євроінтеграції та цифровізації податкової системи.

Отже, перспективи розвитку податкової культури в Україні в умовах євроінтеграції базуються на комплексному поєднанні гармонізації законодавства, впровадження цифрових сервісів та платформ, адаптації європейських практик податкової освіти, а також активної взаємодії податкових органів із громадськістю. Системне застосування цих інструментів дозволяє підвищувати рівень податкової грамотності, формувати довіру до державних інституцій, зміцнювати соціальні норми та податкову мораль, а також стимулювати добровільний комплаєнс серед платників податків. У результаті реалізація цих заходів стає ключовим чинником створення прозорої, ефективної та стійкої податкової системи, здатної відповідати вимогам євроінтеграції та цифровізації.

ВИСНОВКИ

1.Досліджено, що податкова культура є комплексним соціально-економічним явищем, яке відображає рівень знань платників, морально-етичних цінностей, готовності до добровільного виконання податкових зобов'язань і взаємодії з податковими органами. Автором визначено, що податкова культура включає не лише податкову грамотність, а й внутрішню мотивацію платників — податкову мораль (tax morale), що суттєво впливає на поведінку громадян і бізнесу.

2.Проаналізовано історичну динаміку досліджень у сфері податкової поведінки: від класичного економічного підходу, що орієнтувався на контроль і санкції, до сучасних інституційно-поведінкових та цифрових моделей, де роль довіри до держави, прозорості адміністрування та клієнтоорієнтованих сервісів стає ключовою для формування добровільного комплаєнсу.

3.Досліджено зовнішні (економічні, соціальні, правові) та внутрішні (психологічні, моральні, ціннісні) чинники, які впливають на податкову поведінку. Серед ключових передумов формування високої податкової культури виділено:

Довіру до держави — прозорість, відкритість та чесність податкової системи;

Освітню базу — системне навчання податкової грамотності у навчальних закладах та для бізнесу;

Соціальну справедливість — усвідомлення громадянами, що податки використовуються ефективно та на благо суспільства.

4.Встановлено, що ключовим суб'єктом формування податкової культури є держава через податкові органи, Міністерство фінансів, Національний банк та освітню систему. Методи державного впливу включають:

- прозорість та стабільність податкового законодавства;
- розвиток податкової освіти та інформаційно-просвітницьких кампаній;
- впровадження цифрових сервісів та автоматизацію адміністрування;
- партнерську взаємодію з громадськістю та бізнесом.

5.Виділено освітній, інформаційно-комунікаційний, мотиваційний та поведінковий підходи. Досліджено, що інтеграція цифрових платформ, доступних інформаційних ресурсів і просвітницьких програм підвищує рівень добровільного дотримання податкового законодавства та формує довгострокові навички податкової грамотності.

6.Аналіз соціологічних та аналітичних даних показує, що податкова грамотність населення України загалом залишається низькою або нижчою за середній рівень. Більшість громадян недостатньо розуміє структуру державного бюджету, податкове навантаження, механізми сплати податків та використання податкових пільг. Особливо низькі результати спостерігаються серед молоді, пенсіонерів та частини підприємців-початківців.

7.Податковий комплаєнс залежить не лише від економічних стимулів, а й від соціально-психологічних факторів:

– Довіра до держави та податкових органів підвищує добровільне виконання податкових зобов’язань, зменшує потребу у примусових заходах та формує позитивну податкову мораль.

– Соціальні норми та податкова мораль визначають усвідомлення громадянами важливості сплати податків та стимулюють добровільний комплаєнс навіть без жорсткого контролю.

– Економічні чинники, такі як доходи, рівень податкового навантаження та доступність пільг, прямо впливають на готовність платників до сумлінної сплати податків.

8.Прозорість податкової системи, цифрові сервіси та публічне звітування про використання коштів платників підвищують довіру і стимулюють добровільний комплаєнс. Прикладом ефективного інструменту є «Клуб білого бізнесу», який об’єднує підприємців, що чесно сплачують податки, демонструє соціальну відповідальність та сприяє підвищенню податкової культури серед бізнесу. Цифровізація прискорює адміністрування, але створює ризики через низьку цифрову грамотність, технічні проблеми та

нерівномірне впровадження сервісів. Частина платників змушена звертатися до посередників, що знижує рівень усвідомленого комплаєнсу.

9.Воєнний стан спричиняє часті зміни податкового законодавства, що підвищує адміністративне навантаження, створює правову невизначеність і негативно впливає на довіру до держави. Це послаблює податкову мораль та стимулює зростання тіньових практик Соціальна нестабільність та психологічний фактор під час війни знижує увагу до податкових обов'язків, підвищує ухилення від сплати та сприяє використанню тіньових схем як стратегії виживання

10.У країнах ЄС податкова освіта є системним і інституційним інструментом формування податкової культури, добровільного комплаєнсу та довіри до держави. Основні особливості європейської моделі:

– інтеграція податкової грамотності у шкільну та університетську освіту;

– сервісно-освітня функція податкових органів (service-oriented tax administration);

– використання цифрових платформ та інтерактивних інструментів (TAXEDU, симулятори, відео, тести);

– застосування поведінкових механізмів для формування податкової моралі та соціальних норм;

– уніфіковані компетентнісні стандарти для підготовки податкових фахівців (TaxCompEU).

11.В Україні податкова освіта перебуває на етапі становлення і фрагментарно інтегрована в освітній простір; цифрові сервіси орієнтовані переважно на адміністрування, а не на навчання платників; поведінкові інструменти та стандарти підготовки фахівців застосовуються обмежено.

12.Автором визначено перспективи розвитку податкової культури в Україні в умовах євроінтеграції в таких напрямках:

– Гармонізація податкового законодавства забезпечує прозорість, стабільність та зрозумілість для платників, сприяючи добровільному комплаєнсу .

– Розвиток цифрових сервісів дозволяє поєднати адміністрування та навчання платників, охопити широкі соціальні групи та зменшити адміністративні витрати.

– Адаптація європейських практик податкової освіти (TAXEDU, TaxCompEU, міжнародні освітні програми) сприятиме формуванню податкової моралі, соціальної відповідальності та усвідомлення важливості сплати податків.

– Комунікаційна стратегія та інформаційні кампанії щодо прозорого використання бюджетних коштів і підтримки соціальних проєктів підвищує довіру громадян і зміцнює податкову культуру

– Активна взаємодія податкових органів і громадськості через публічні консультації, форуми, онлайн-сервіси та системи зворотного зв’язку формує прозору і ефективну систему адміністрування податків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

3. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змін. і допов.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

5. Стратегія розвитку фінансової грамотності населення України : схвалена Кабінетом Міністрів України. URL : https://bank.gov.ua/ua/consumer-protection/financial-literacy

6. Василик О. Д. Податкова система України : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 416 с.

7. Головне управління ДПС у Дніпропетровській області. Податкова культура – система цінностей, норм, встановлених правил і принципів у сфері податкових відносин. 2024. URL : dp.tax.gov.ua

8. Дані про податковий тягар в Україні (частка податків у ВВП, 2024–2025) – аналітична публікація «Economic results of Ukraine 2025». URL : https://www.ilibertyinstitute.org/en/articles/economic-results-of-ukraine-2025

9. Державна податкова служба України. Національна стратегія доходів до 2030 року: напрями цифровізації та підвищення податкової культури. Київ, 2024. URL :https://tax.gov.ua/diyalnist-/natsionalna-strategiya-dohodiv/

10. Державна податкова служба України. Опитування платників щодо якості обслуговування податкової служби. Київ, 2025. URL : https://www.tax.gov.ua/en/mass-media/news/745903.html

11. Державна податкова служба України. Опитування щодо доступності та безбар’єрності послуг ДПС. Київ, 2025. URL : https://wvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/956949.html

12. Державна податкова служба України. Опитування щодо корупційних ризиків у ДПС. Київ. 2025. URL : https://tax.gov.ua/en/mass-media/news/705453.html

13. Державна податкова служба України. Офіційний вебсайт. URL :https://tax.gov.ua

14. Державна податкова служба України. Оцінка роботи контакт-центру ДПС. – Київ, 2025. URL : https://tax.gov.ua/data/files/616596.pdf

15. Державна податкова служба України. Податкова культура відображає рівень знання та дотримання податкового законодавства. 2025. URL : dp.tax.gov.ua

16. Державна податкова служба України. Цифровізація податкових сервісів та електронне адміністрування податків : офіційні матеріали. URL: https://tax.gov.ua

17. Державна податкова служба України. Щорічне дослідження задоволеності бізнесу сервісами податкових органів. Київ, 2024. URL :https://tax.gov.ua/en/mass-media/news/840109.html

18. Іванов Ю. Б., Майбуров І. А. Податкова політика : теорія та практика : монографія. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 368 с.

19. Іванишина О.С., Романюк М.М. Декларування податків як спосіб підвищення рівня податкової культури: досвід країн ЄС. *Економіка та суспільство*. Випуску № 74/2025. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6061.

20. Іванишина О.С., Романюк М.М. Особливості формування податкової культури в Україні та країнах ЄС. Ефективна економіка. 2024. № 6. URL : https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.6.607.

21. Іванишина О.С., Прокопенко І.А Роль податкових консультантів у формуванні податкової культури в країнах ЄС: досвід для України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія "Економіка"*, № 38 (66), 2025. URL: https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/4372

22. Інтерфакс-Україна. Кількість платників-членів Клубу білого бізнесу зменшилась на 55 в I кв. 2025. URL :https://interfax.com.ua/news/economic/1064984.html

23. Крисоватий А. І. Податкова культура як чинник ефективності податкової системи // Фінанси України. 2016. № 8. С. 45–57.

24. Міністерство фінансів України. Клуб білого бізнесу: Менш як 1 % українських компаній зміг потрапити до VIP-клубу, URL : https://minfin.com.ua/ua/2025/07/28/155551070/

25. Міністерство фінансів України. Податкова політика та адміністрування. URL : https://mof.gov.ua

26. Міністерство фінансів України. Податкова політика України в умовах воєнного стану: аналітична доповідь. Київ, 2023. URL : https://mof.gov.ua/uk/analytics

27. Морально-етичні імперативи податків та оподаткування (західна традиція) : Андрущенко В.Л., Тучак Т.В. монографія. Київ : Алерта, 2013. 384 с.

28. Національний банк України. Фінансова та податкова грамотність. URL : https://talan.bank.gov.ua

29. Опендатабот. Понад 8 тисяч компаній у Клубі білого бізнесу (оновлено), 28.07.2025. URL : https://opendatabot.ua/analytics/white-club-tax-2025

30. Офіційний сайт Київського міжнародної інститут соціології. чому українці можуть не хотіти платити податки? URL : https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1259&page=1&t=7

31. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL : https://mof.gov.ua

32. Панура Ю.В., Скоромцова Т.О. Податкове консультування в зарубіжних країнах: досвід для України. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2019. Вип. 3. С. 180-188

33. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія та практика. Київ : КНЕУ, 2017. 520 с.

34. Сушкова О., Мельник Л. Систематизація наукових підходів до визначення сутності та змісту поняття «податкова культура». *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 1(25). С. 143–150.

35. Тарангул Л. Л. Податкова поведінка платників податків: теоретичні аспекти // Економіка України. 2018. № 3. С. 60–72.

36. Ткачик Ф. П., Корчак А. В. Інформаційно-аналітичне забезпечення податкового контролю в умовах цифровізації та воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2025. Т. 35, № 1. С. 112–120. URL : https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/6367.

37. Чудак О. І. Вплив цифровізації на адміністрування податків і зборів в Україні. *Право та інновації*. 2022. № 4. С. 45–52. URL : https://pti.org.ua/index.php/ndipzir/article/view/843.

38. OECD. Tax Morale: What Drives People and Businesses to Pay Tax? Paris: OECD Publishing, 2019.

39. Schneider F., Buehn A. Shadow Economy: Estimation, Causes and Consequences. *Journal of Economic Perspectives*. 2018. Vol. 32, No. 3. P. 87–114.

40. State Tax Service of Ukraine. Electronic Cabinet of the Taxpayer as a Tool for Digital Tax Administration2024. URL : https://tax.gov.ua/en/elektronni-servisi/elektronniy-kabinet/

41. Stetsenko S., Nishcheretov A. Tax culture and tax morale: impact on tax compliance in Ukraine . Public Policy and Administration. 2020. Vol. 19, № 2. P. 234–247.

42. Tax morale: a global scoping review from the cultural approach to economics. *International Review of Economics*. 2024. Vol. 71. P. 343–365. URL : Springer

43. World Bank. *Tax Compliance Cost Survey Ukraine 2024*. Washington, DC: World Bank Group, 2024. URL : https://www.worldbank.org/en/country/ukraine

44. European Commission. TAXEDU. URL : https://taxedu.campaign.europa.eu/en/about-us

45. TaxCompEU: European Tax Competency Framework. Brussels, 2024. URL: https://www.taxcompeu.eu/

46. Transparency International Ukraine. URL: https://ti-ukraine.org/

47. Kirchler, E. The Economic Psychology of Tax Behavior. *Cambridge: Cambridge University Press*, 2022. https://www.cambridge.org/core/books/economic-psychology-of-tax-behaviour/0DA9A8A86C2CC73435A7B6D06E87C596/listing?utm_source=chatgpt.com

48. European Commission. Good Governance in Tax Matters. Brussels : European Union, 2020. 56 p. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52020DC0313&utm_source=chatgpt.com

49. Alm J., Torgler B. Culture differences and tax morale in the United States and in Europe. *Journal of Economic Psychology*. 2006. Vol. 27, No. 2. P. 224–246.

50. OECD. Building Trust in Taxation: The Role of Ethics and Integrity. Paris : OECD Publishing, 2021. – 94 p.

Додаток А

Рис.А.1. Еволюція наукових підходів до формування податкової культури платників податків

Додаток Б

Таблиця Б.1

Результати опитування КМІС щодо податкової обізнаності населення (вересень 2020 р.)**

Показник	Результати опитування
Кількість респондентів	2000 осіб
Частка респондентів, які не дали жодної правильної відповіді	21 %
Частка респондентів, які дали лише 1 правильну відповідь	42 %
Респонденти, які правильно відповіли на всі 5 запитань	0 %
Правильна відповідь щодо головного джерела бюджету (податки з громадян)	42,9 %
Не змогли відповісти на питання про джерело бюджету	17 %

Джерело: [14]

Таблиця Б.2

Рівень розуміння населенням податкового навантаження та бюджетних витрат

Питання опитування	Результати
Респонденти, які правильно визначили частку доходів, що сплачуються як податки	6,2 %
Респонденти, які вважають, що податкове навантаження становить близько 20 %	Близько 33 %
Не змогли відповісти на питання щодо податкового навантаження	Близько 25 %
Правильно визначили, що найбільші витрати бюджету спрямовуються на пенсії	10 %
Не змогли визначити напрями найбільших бюджетних витрат	Майже 30 %

Джерело: [14]

Таблиця Б.3

Рівень обізнаності населення щодо податку на додану вартість

Показник	Значення
Респонденти, які не змогли визначити суму ПДВ з покупки 1000 грн	Понад 80 %
Респонденти, які правильно вказали суму ПДВ	20,4 %

Джерело: [14]

Продовження додатку Б
Таблиця Б.4

Узагальнені результати оцінки податкової грамотності населення

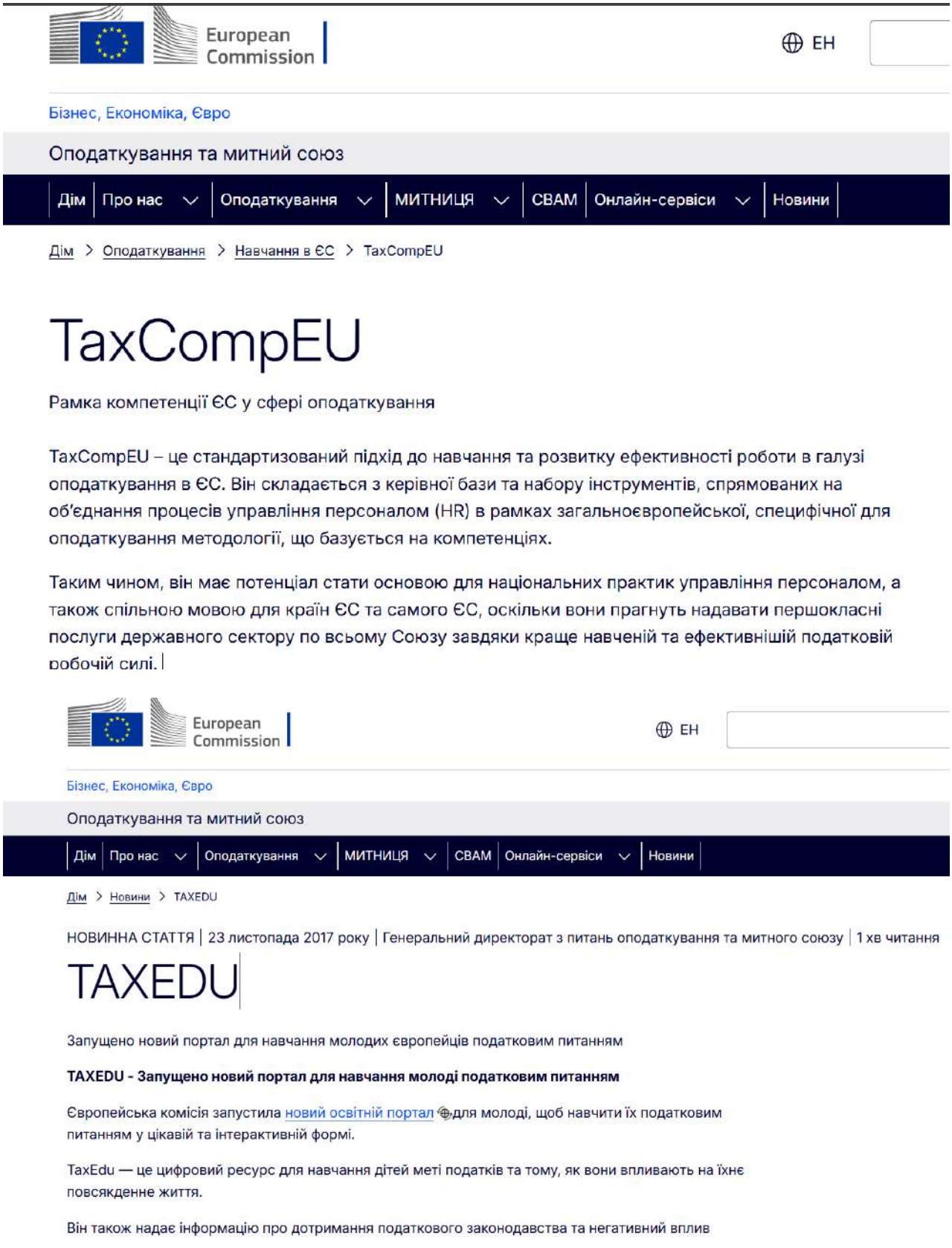
Напрям оцінки	Висновки
Рівень знань	Загалом низький або нижчий за середній
Найменш зрозумілі аспекти	Ставки податків, порядок сплати, податкові пільги, ПДВ
Групи, що потребують підтримки	Молодь, підприємці-початківці, пенсіонери
Значення для держави	Основа для формування освітніх і інформаційних програм
Стратегічний ефект	Підвищення податкової культури та соціально-економічної стабільності

Джерело: узагальнено автором

Додаток В

Чому українці можуть не хотіти платити податки?
Низькі доходи українців та сумнівні державні видатки серед ключових причин небажання платити податки
Чому, на Вашу думку, звичайні громадяни можуть не хотіти платити податки?*
* Питання, що задавалось: Чому, на Вашу думку, звичайні громадяни можуть не хотіти платити податки? Оберіть усі причини, які вважаєте важливими:
Відповіді опитаних:
Через низькі доходи, які не дозволяють забезпечити гідний рівень життя 80.3%
Через переконання, що сплачені гроші крадуть або марнують 73.6%
Через неможливість впливати на те, куди держава витрачає податки 65.8%
Через низьку якість державних послуг (напр., охорони здоров'я чи правопорядку), які вони натомість отримують 59.8%
Через поширене явище ухилення від сплати податків іншими громадянами 56.6%
З інших причин 11.2%
Важко сказати / не знаю 3.4%

Додаток Г

European Commission
EH
Бізнес, Економіка, Євро
Оподаткування та митний союз
Дім
Про нас
Оподаткування
МИТНИЦЯ
СВАМ
Онлайн-сервіси
Новини
Дім > Оподаткування > Навчання в ЄС > TaxCompEU
TaxCompEU
Рамка компетенції ЄС у сфері оподаткування
TaxCompEU – це стандартизований підхід до навчання та розвитку ефективності роботи в галузі оподаткування в ЄС. Він складається з керівної бази та набору інструментів, спрямованих на об'єднання процесів управління персоналом (HR) в рамках загальноєвропейської, специфічної для оподаткування методології, що базується на компетенціях.
Таким чином, він має потенціал стати основою для національних практик управління персоналом, а також спільною мовою для країн ЄС та самого ЄС, оскільки вони прагнуть надавати першокласні послуги державного сектору по всьому Союзу завдяки краще навченій та ефективнішій податковій робочій силі.
European Commission
EH
Бізнес, Економіка, Євро
Оподаткування та митний союз
Дім
Про нас
Оподаткування
МИТНИЦЯ
СВАМ
Онлайн-сервіси
Новини
Дім > Новини > TAXEDU
НОВИННА СТАТТЯ | 23 листопада 2017 року | Генеральний директорат з питань оподаткування та митного союзу | 1 хв читання
TAXEDU
Запущено новий портал для навчання молодих європейців податковим питанням
TAXEDU - Запущено новий портал для навчання молоді податковим питанням
Європейська комісія запустила новий освітній портал для молоді, щоб навчити їх податковим питанням у цікавій та інтерактивній формі.
TaxEdu — це цифровий ресурс для навчання дітей меті податків та тому, як вони впливають на їхнє повсякденне життя.
Він також надає інформацію про дотримання податкового законодавства та негативний вплив

Продовження додатку Г

Додаток Д

Роль різних суб'єктів та інструментів у формуванні податкової культури з врахуванням європейського досвіду

Суб'єкт / інструмент	Роль у формуванні податкової культури	Приклади / практики (ЄС)	Можливості для України
Державні органи	Координація податкової політики, створення прозорого законодавства, цифровізація адміністрування	Сервісно-орієнтовані податкові служби (Швеція, Данія, Естонія), e-Services	Впровадження «Електронного кабінету платника», автоматизація ПДВ, інтеграція цифрових сервісів з навчальними платформами
Освітні установи	Інтеграція податкової освіти у шкільні та університетські програми, розвиток фінансової грамотності	TAXEDU (ЄС), курси з податкової грамотності, інтерактивні модулі	Розробка навчальних програм з податкової грамотності для учнів і студентів, онлайн-курси та тренінги
Бізнес та асоціації	Підвищення податкової культури серед підприємців, підтримка добровільного комплаєнсу	Erasmus+ програми, семінари та вебінари для бізнесу	Створення програм партнерства з бізнесом для навчання та консультацій, семінари для МСБ
Громадські організації (CSO)	Інформаційно-просвітницька діяльність, контроль за прозорістю податкової системи	Child Rights Networks, Save the Children (Кенія), SEATINI (Уганда)	Партнерство з ДПС для проведення просвітницьких кампаній, залучення до контролю та моніторингу
Медіа та комунікаційні платформи	Інформування населення, формування довіри та податкової моралі	Соціальні кампанії «Податки – це цивілізація», інтерактивні відео, ігри	Використання цифрових платформ, YouTube, соцмереж для підвищення податкової свідомості
Індивідуальні ініціативи / експерти	Розробка консультаційних матеріалів, тренінги, підвищення компетентності платників	TaxCompEU – компетентнісний фреймворк для підготовки податкових фахівців	Підготовка національних стандартів компетентності податкових спеціалістів, навчання консультантів та викладачів

Складено автором на основі [28, 44, 47]